

ОБРАЗ ДОРОГИ ЯК ПРОСТОРОВА РЕАЛІЯ І ЯК СИМВОЛ У РОМАНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА «ТВОЯ ЗОРЯ»

У статті досліджується художнє потрактування образу дороги в романі Олесь Гончара «Твоя зоря», розкривається його символічний зміст, його концептуальність в осмисленні теми твору.

Ключові слова: образ, символ, міфологема, дорога, роман.

В статье исследуется художественная трактовка образа дороги в романе Олесь Гончара «Твоя зоря», его символическое содержание, концептуальность в осмыслении темы произведения.

Ключевые слова: образ, символ, мифологема, дорога, роман.

In this article the art treatment of an image of the road in the novel Olesya Gonchara "Your dawn" is investigated, value of this image symbol reveals, interpretative models of a mytheme in work are analyzed.

Key words: image, symbol, myfolohema, road, romance.

Глибиною філософського осмислення життя, актуальністю та важливістю порушених проблем, оригінальністю та довершеністю художньої форми відзначається роман Олесь Гончара «Твоя зоря». Як і в інших творах, у ньому письменник часто вдається до використання образів-символів, надає символічного значення, здавалося б, простим речам, явищам, предметам, подіям. Дослідженням творчої манери О. Гончара займалися такі науковці та літературознавці, як В. Дончик, М. Малиновська, М. Наєнко, А. Погрібний, І. Семенчук. Питання образу-символу дороги частково розглядалося Т. Даренською, Л. Дрозд, І. Білою. Проте повністю аспекти проблеми не висвітлено.

Мета нашої статті – дослідити образ дороги в романі Олесь Гончара «Твоя зоря». Для її реалізації висунуто такі завдання:

- виявити особливості відтворення міфологеми дороги в тексті письменника;
- розкрити символічний зміст образу дороги у творі О. Гончара.

За словами Л. Дрозд, «умовно символіку, яку створює і використовує автор (О. Гончар – Н. К.) у своїй творчості та публіцистиці, можна поділити на два види: 1) індивідуальна символіка; 2) міфологічна символіка... Але основу свого світогляду найбільшою мірою письменник реалізує в символічних засобах, поєднуючи в своїй творчості національну народну символіку України і створену ним індивідуальну символіку» [4, с. 134]. Особливу увагу у творах О. Гончара привертає образ дороги, шляху. Роман «Твоя зоря» просто помережаний образами шляхів, стежок, доріг, трас, які

весь час перетинаються, збирають різних людей, розкривають їх внутрішній світ. Багато доріг, наприклад, у головного героя. Із них він почав своє існування, ними і закінчив (адже політ – це теж своєрідна дорога). Образ шляху набуває як суто географічного, так і символічного значення. Образ-символ дороги є наскрізним у романі. Узявши епіграфом відомі слова М. Гоголя: «Какое странное, и манящее, и чудесное в слове: дорога! и как чудна она сама, эта дорога...», автор створює свій неповторний образ. Він утілює як сподівання, надії, так і смуток, тугу. Доцільно докладніше зупинитися на двох інтерпретаціях цього образу: дорога по США та шляхи по Україні. Як зазначає Т. Даренська, «символ шляху є одним з ключових для українського світосприйняття і світорозуміння. Два шляхи, які протиставлені одне одному, є образним втіленням різних цивілізацій: західної (американської) та східної (європейської)» [3, с. 152].

Для головного героя, льотчика в минулому і дипломата в сучасному Заболотного, дороги – це завжди таїна: «...бо саме вони дають людині, окрім відчуття таїни, ще, може, й найповніше відчуття свободи!» [2, с. 295]. Типова американська автострада має символічне значення. Описуючи її, письменник показав і технізацію життя, яка зросла настільки, що закрила собою все живе, і людські стосунки, і підпорядкованість нестримному ритму. Здається, нічого не залишилося там, позаду, відчувається лише швидкісна траса, її безкінечність, масштабність. Нічого не стримує, навколо саме залізо й бетон. Та й дороги тут сплелись ніби в ієрогліф, розділяючи тауни й сіті. Як влучно відзначив герой: «Адже тут вивільнився ти нарешті з-під кормиги клопотів, вихопився з гравітаційного поля буднів, з нікчемної суєти й метушні!... Ще вчора ти був розшарпаний клопотами, всякою шамотнею, був прикутий до сірої скелі марнот, а зараз весь ти в обіймах далечі, простору, тут тобі тільки вітер брат!...» [2, с. 295]. Але не варто забувати, що дорога – це також жива істота. Вона нуртує, пульсує, задає свій ритм, визначає долю кожної людини. Американська дорога бачиться Олесем Гончаром як нестримність та безмежність, як відтворення відчуття польоту. У той же час швидкісна траса стає символом відчуження. Адже вона розділяє не лише людей, але й життя, залишаючи позаду впевненість у завтрашньому дні, спокійні розмірені будні й готуючи нові випробування. Для автора західна цивілізація несе руйнацію, дорожні аварії, катастрофи. Там навіть дорога набирає темп і міць, диктує свої закони суспільству, невиконання яких призводить до непоправних наслідків.

Кирило Заболотний здійснює довгу подорож із Японії до США, а потім і на Україну. На перший погляд, це звичайна мандрівка, але вона несе вагоме як смислове, так і символічне навантаження. Для головного героя – це повернення до пережитого, своїх коренів, певного проміжку часу. Копирсання в пам'яті породжує бурю емоцій, змушує замислитись над власним існуванням, звернутися до давніх забутих традицій.

Образ дороги також виступає символом єднання. Наприклад, епізод, коли Заболотний повертався в Україну й на шляху заїхав на бензоколонку, де

познайомився з хлопцем з «Юкрейн». «Отже, й вам ця дорога, вважайте, не зовсім чужа», – жартує наш співрозмовник, котрий надалі запам'яється як «хлопець із Юкрейн». Коли ж Заболотний поцікавився, що саме цьому придорожньому хлопцеві відомо про його далеку Юкрейн, юнак схмурило лоба тугодумко, а потім, враз прояснівши, відповів чути ще, либонь, у дитинстві, нібито люди там дуже співучі і що, крім хліборобства, вони здавна кохаються в бджолах» [2, с. 461]. Так, у зовсім чужій людині головний герой відчув споріднену душу, нехай навіть таку далеку.

Швидкісна траса – це й символ кращої долі, і не лише для Кирила Заболотного. Адже на її будівництво колись давно вирвався з рідної «Юкрейн» батько хлопця з бензоколонки в пошуках щастя.

Олесь Гончар, надаючи образу дороги символічного значення, звертається до народної української символіки. Зокрема, в «Українській міфології» В. Войтовича зазначається, що «дорога – це символ єднання, блукань, спогадів <...> Дорога співвідноситься із життєвим шляхом, шляхом душі в потойбічний світ і семантично виділяється у перехідних ритуалах <...> Дорога – місце, де проявляється доля, вдача людини при її зустрічі» з іншими. Це також «різновид межі між «своїм» і «чужим» просторами. Образи трьох доріг символізують єдність буття: перша дорога – «пізнання досвіду та мудрості пращурів, набуття власного»; друга – уособлення земної сили, духовного надбання, снаги і працьовитості; третя велить шанувати звичаї, батьків, рід і нарід» [1, с. 163–164]. Використовуючи народні символи, О. Гончар звертається до світосприйняття українців. Фольклорні мотиви простежуються не лише на рівні смислового навантаження образів головних героїв, а й у сюжеті твору. Це, наприклад, епізод святкування Івана Купала: «На Івана Купала на розхресті доріг край Тернівщини буде піднято великий вінок, сплетений із дев'яти трав, зібраних на дев'яти горбах!», чи використане народне прислів'я «Дощ у дорогу – добра прикмета». Таким чином, можна стверджувати, що Олесь Гончар образ дороги гармонійно вплітає в текст світогляд сучасної людини та її предків. «Ні, дорога – це таки життя», – стверджує Заболотний. Є в ній і магія, і таїна, і велич. У зображених у романі «Твоя зоря» шляхів, що пролягли по рідній Україні, простежується ставлення до неї, розкривається їхня душа.

Образ дороги вперше постає в розповіді Софійки. Для неї вона є символом надії, сподівання й у той же час безповоротності існування. Цей образ скорельовано в простори, які забрали батька, залишивши лише прощальний гудок: «Нічого сумнішого за той прощальний гудок! Поглинули простори найріднішу людину. Так відтоді й живе в цій хаті він тільки смутком розлуки, в образі безконечного чекання» [2, с. 276].

Для Заболотного дорога завжди – це невід'ємна частина життя. Проте вона була різною: спочатку простою стежинкою по роздоллі, потім шляхом назустріч дорослому життю, а в трагічній ситуації – порятунком від загибелі. «Везуть його мовби навмання, кудись навпростець, бо всі шляхи зима позамітала, тільки навесні відкриється тут кожна польова доріжка,

відродиться кожна стежина. Доріг нема, а слідів од танків безліч, і всі ніби замикаються в собі, схрещуються переплутано і нікуди не ведуть, бо то вже сліди нежиття, сліди у нічогість» [2, с. 284].

Кирило Заболотний не може існувати без дороги, без відчуття руху. Вона його манить, кличе, супроводжує все життя. Із дороги почалося доросле життя. Спершу це був шлях на робітфак, який викликав і радість (адже тепер ти доросла людина, перед тобою відкривається цілий світ), і смуток водночас (бо таке незвідане й загадкове майбутнє). «Дорога на робітфак стелилася нам тоді. Точніше, спершу на Козельськ, а звідти вже згодом на робітфак. Наша дорога тодішня теж пролягала поміж хлібами, проводжали нас і тополі знайомі, а все інше, звичайно, було не таким... На дорозі нікого, попереду нас рухаються дві наші власні тіні, жердинясті, довготелесі, мов донкіхоти. Вперше покидаєм домівку, пускаємось у далеч незвідану, тож відчуваємо значність моменту» [2, с. 473].

Дорога в романі виступає в різних іпостасях. Вона то чужа, незвідана, нестримна як швидкісна траса, то рідна, знайома, пронизана безліччю маленьких стежок, що в'ються й пересікаються, як людське життя. Дорога то збирає велику кількість людей («Тільки дорога живе. Здається, саме дороги, ось такі траси-бетонки дедалі частіше стають засобом існування сучасної людини. Поміж машинами мчать житла людські – цілі будиночки на колесах, з фіранками на вікнах. Комфортабельно і весь час у русі, в гонитві, певне ж, за щастям... Машини шумлять, летять нескінченною рікою, якби комусь забаглося перейти дорогу – нема де!» [2, с. 322]), то зовсім безлюдна («Жодної душі на весь степ. Дорога, як і раніше, безлюдна» [2, с. 332]). Здавалося б, одна дорога, один шлях, але такий різний.

Цікавим є той факт, що Олесь Гончар у «Твоїй зорі» дає різне наймення образу дороги, ніби тим самим проводить межу між існуванням головного героя, майстерно переносить його з однієї сфери буття в іншу. Дорога як символ блукань, спогадів пролягає з Японії до США, а потім і в Україну. Життя ж на Батьківщині супроводжує шлях, путь, який і визначає саму долю Заболотного. Дороги життя та людської душі відтворюються в складності, достовірності, конкретності. Вони різні. Часом доволі прості й примітивні, а іноді насичені й пульсуючі. Але є одне, що їх пов'язує, – усі сюжетні лінії зливаються в одну універсальну дорогу. Можливо, це буде час, країна, рідний народ. Отже, система образів дороги має не лише метафоричний і символічний смисл, але й стає важливим структурним компонентом усього роману.

Олесь Гончар використовує й образ зворотної дороги. Саме він дозволяє письменнику показати межу між минулим і сучасним, постає відправною точкою для заглиблення в суть його існування в часі й просторі. Можна стверджувати, що він є стрижнем роману, адже про життєвий шлях Кирила Заболотного йдеться вже в його оповіді після мандрівки-повернення. Навіть той факт, що герой споглядає картину Ван-Гога «Дорога в Провансі», на якій «дорогою серед хлібів маячать дві постаті», і ніби переноситься в

роки своєї юності, є яскравим компоненту розвитку мотиву повернення до витоків свого існування.

Як і в інших творах, у романі «Твоя зоря» письменник багато місця відводить філософським розмірковуванням. Через образ-символ дороги автор розкриває проблему мистецтва, його зв'язок із життям. Та й основна фабула – далекий шлях до неї.

Таким чином, можемо стверджувати, що образ дороги в романі Олеся Гончара «Твоя зоря» є символічним і філософським. Дорога – це краща доля, зміни в житті, відчуження, єднання, повернення до традицій, таїна. Вона велична, без неї неможливе існування людини. Шлях об'єднує правдивих і брехливих, добрих і злих, мрійників і реалістів, «сучасних донкіхотів», «гамлетів» і «собакевичів».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Войтович В. Українська міфологія / Валерій Войтович. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.
2. Гончар О. Твори: у 7 т. – Т. 7. – Собор. Твоя зоря / Олесь Гончар. – К.: Дніпро, 1988. – 656 с.
3. Даренська Т. Роман-заповіт (світоглядні обрії роману О. Гончара «Твоя зоря») // Бахмутський шлях. – 2002. – № 3/4. – С.150–155.
4. Дрозд Л. Система символів у публіцистиці Олеся Гончара / Леся Дрозд // Вісник Дніпропетровського університету. – 2007. – Вип. 9. – № 1. – С. 133–137.
5. Неділько В. Вивчення творчості Олеся Гончара / В. Неділько. – К.: Рад. школа, 1987. – 190 с.